

MUQIM QUMLIKLAR ORASIDAN YORUG'LIKKA YO'L
YOXUD ILM DARVOZASI

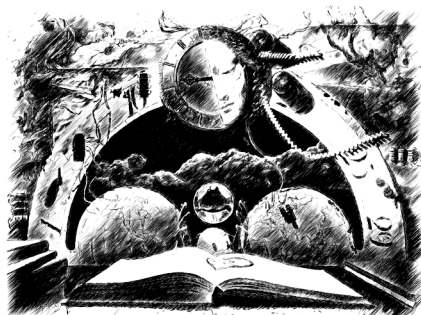
IBN SINO QISSASI

MIRKARIM
OSIM

MUQIM QUMLIKLAR ORASIDAN YORUG'LIKKA YO'L
YOXUD ILM DARVOZASI

IBN SINO

QISSASI

M I R K A R I M

OSIM

T o s h k e n t 2 0 1 6

UO‘K: 821.512.133-31

KBK: 84(50‘)6

O – 80

Osim, Mirkarim

Ibn Sino qissasi: qissa / Mirkarim Osim. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. – 128 b.

ISBN 978-9943-27-811-0

Hurmatli yosh kitobxon do‘stlarimiz!

E’tiboringizga havola etilayotgan kitob bizga ilm darvozalarini ochgan buyuk allomalarimizning qismati haqida hikoya qiladi. Ulardan biri butun dunyoda «Avitsenna» nomi bilan tanilgan Abu Ali ibn Sino bo‘lsa, yana biri Muhammad Muso al-Xorazmiydir.

Qanday zamon va qanday makonda yashashidan qat’i nazar o‘z maqsadlari yo‘lidan qaytmagan, ortidan yaxshi nom qoldirish niyati bilan to‘lib-toshgan bu buyuk siymolar nomini bugun butun dunyo ilm ahli e’tirof etadi. Ular bosib o‘tgan yo‘l, ularni ilm olishga undagan ichki qudrat, ular qoldirgan boy ma’naviy meros haqida to‘liq tasavvurga ega bo‘lishlarini istaganimiz siz aziz kitobxonlarga buyuk ajdodlarimiz hayoti ibrat bo‘lishiga ishonamiz.

UO‘K: 821.512.133-31

KBK: 84(50‘)6

ISBN 978-9943-27-811-0

© Mirkarim Osim, «Ibn Sino qissasi». «Yangi asr avlodi», 2016-yil.

IBN SINO QISSASI

I

Baqqol Mahmud Massoh xaridor kutib, oppoq cho‘qqisoqolini qashib o‘tiradi, ko‘zlari o‘tgan-ketganda. Uning do‘konida odamning jonidan boshqa hamma narsa topiladi. Qand-novvot deysizmi, holva, sabzi, piyoz, guruch deysizmi – hammasi bor. Agar biror xaridorga attorlik buyumlari yoki igna, ip, mix va boshqa narsalar kerak bo‘lib qolsa, baqqol o‘rnidan turib do‘kon orqasidagi hujradan ularni topib olib chiqadi.

Odatda erta bilan va kechqurun bozori biroz qiziydi-yu, tush paytida savdo-sotiq yotib qoladi. Bunday paytlarda ko‘chadan kichik bolalar o‘tsa, zerikib o‘tirgan baqqol ularni chaqirib, qo‘llariga ikkitadan yong‘oq yoki ozroq shirinlik tutqazib, gapga soladi, keyin chopqillaganicha uyiga yugurgan norasidalar orqasidan jilmayib qarab qoladi.

Kunlardan bir kun Mahmud Massoh xaridor kutib o‘tirganida qotmadan kelgan, qirra burunli, ko‘zlari tiyrak bir bola kelib salom berdi-da, ikki paysa¹ qora murch va to‘rt paysa dolchin² so‘radi.

Oq ko‘ylak ustidan olacha ipak to‘n kiygan, gavdasi yo‘g‘on baqqol kichkinagina tarozisida yosh

---

¹ Paysa – taxminan 50 gramm.

² Dolchin – bir turli tropik o‘simlikning quritilgan jigarrang po‘stlog‘i (ziravor va dorivor sifatida ishlatiladi).

xaridoring aytgan narsalarini tortib, qoʻlidan mayda chaqalarni oldi-yu, unga tikilib:

– Seni ilgari koʻrmas edim-ku, qayerliksan? – deb soʻradi.

– Afshonalik. Dadamlar shu mahalladan hovli sotib olganlar, uch-toʻrt yil burun. Men onam bilan qishloqda qolgan edim.

– Afshona atrofi qoʻrgʻon bilan oʻralgan katta qishloq, Qutayba binni Muslim ul yerga jome soldirgan.

– Yaxshi bilar ekansiz, – dedi yosh xaridor, koʻzlari javdirab.

– Boʻlmasam-chi! Tevarak-atrofdan men koʻrmagan joy yoʻq. Yoshligimda massoh, yaʼni tanobchi boʻlib ishlar edim. Padaring kim? Otlari nima?

– Abdullo ibn Hasan, Ibn Sino...

– Boʻldi, boʻldi, tanidim. Ul kishi saroyda baytul-molda xizmat etadurlar, ilgari Hurmitanda soliq yigʻuvchi edilar. Obroʻli, badavlat odam. Oʻshal kishining oʻgʻillariman degin.

– Hovva.

– Volidayi mehribon, oʻgʻlim mayda-chuyda xarid qilishni oʻrgansin, deb seni chiqargan boʻlsalar kerak, bildim. Xoʻsh, oting nima?

– Husayn.

– Necha yoshdasan?

– Toʻqqiz yoshga toʻlib, oʻnga qadam qoʻydim.

Baqqol koʻzlarini katta ochib:

– Yoʻgʻ-e! – dedi. – Endi yetti yoshga qadam qoʻygan boʻlsang kerak, deb oʻylagan edim. Novcha boʻlsang ham, oriqqina bola ekansan. Maktabga borib tururmisan?

– Qishlogʻimizda Muhammad Vose masjididagi maktabga qatnab turardim.

– Oʻqish, yozishni bilurmisan?

- Ha, savodim chiqqan, Qur’onni yodlab olganman.
- Juda soz, ammo ilmi riyoziy va handasadan bexabardursan?
- Domlamiz bizga bunday ilmlarni o’qitmaganlar.
- Iqlidus kim?
- Bilmayman, kim ul kishi? – deb so’radi har narsani bilishga qiziquvchi bola, ko’zlari chaqnab.
- Qadimgi yunon mulkida o’tgan donishmand, handasa ilmiga asos solgan: yer o’lchashni o’rgatgan ulug’ olim. Agar oldimga kelib tursang, xatti munhaniy, ya’ni egri chiziq, xatti munkasir, ya’ni siniq chiziq nima, musallas³, murabba nima, o’rgangaysan.
- Xo’p, albatta chiqib turaman, – dedi ilmga ishtiyoqmand bo’lgan Husayn.

Savol berganda odamning ko’ziga tik qarab javob beradigan bu bola cholga o’z nabirasidek yoqib qolgan edi. U ketgandan keyin ko’ngli yumshab, anchagacha jilmayib o’tirdi.

Shundan so’ng yosh Husayn baqqol oldiga tez-tez chiqadigan bo’lib qoldi. Uyga qaytib kelgandan keyin u hovlining bir burchagidagi nimqorong’i xonaga kirib olib xontaxta yoniga o’tirar, hisob chiqarish, turli shakllarni chizish bilan mashg’ul bo’lar edi.

O’zidan ancha kichik, yuvosh, og’ir ukasi ham unga taqlid qilib qog’oz qoralardi.

Devonga erta bilan ketib kech qaytadigan otasi o’g’lining nima bilan shug’ullanayotganidan bexabar edi. Ittifoqo, bir kuni ishdan ertaroq qaytib kelib Husaynning nimalarnidir chizib o’tirgani ni payqab, qo’lidan qog’ozni oldi-da, uni yoruqqa solib ko’rdi.

---

³ Musallas – matematik o’lchov: uch qat; uch burchakli ma’nosida.

– Iye, handasiy shakllar-ku. Musallas, murabba... hammasi to‘g‘ri chizilgan.

Husayn otaning yuzi yorishib ketganini ko‘rib tilga kirdi:

– Dada, Iqlidus, nuqta shudurki, uning o‘lchovi yo‘q, chiziq ensiz uzunlik, degan ekanlar...

– Kimdan eshitding bu gapni?

O‘g‘li og‘zini ochmasdan burun onasi javob qildi:

– Husayn uch-to‘rt kundan beri mahallamizdagi baqqol oldiga chiqib hind ilmi hisobini o‘rganmoqda. Uyga qaytib kelgach, allanima balolarning suvratini solib o‘ltiradur.

Eridan ancha yosh bo‘lgan qora qosh, quralay ko‘zli xushsurat Sitorabonu, «dadasi urishib bermasaydi», deb hayiqib turar edi. Erining mamnun bo‘lganini ko‘rib, u jilmaydi-da, orqaga surilgan oq shoyi ro‘molini to‘g‘rilab qo‘ydi.

– Juda soz, – dedi sochiga qirov tusha boshlagan jikkak, qirraburun Abdullo ibn Hasan xursandligini yashirishga urinib. – Men Mahmud Massoh bilan gaplashib, uni uyimizga taklif etgayman.

Bo‘sh vaqtlarida kelib Husaynga ilmi riyoziy va handasadan dars bersin. Maktabda ul ilmi dinni o‘rgandi, endi dunyoviy ilmlarni egallasin. Bolaligi-da uning miyasiga ilm urug‘i qadalsa, keyin sermeva daraxt bo‘lib unib chiqqay.

Shundan keyin Mahmud Massoh Abdullo ibn Hasanning uyiga kelib uning o‘g‘liga dars bera boshladi. Ba‘zan Husaynning o‘zi uning do‘koniga chiqib saboq olar, keksa baqqol yosh shogirdining zehniga qoyil qolar, shu sababdan uni zavq bilan o‘qitar edi.

Oradan ikki yil o‘tmay Husayn ustodining bilganlarini o‘rganib oldi.

Bir kuni ustodiga qarab:

– Emdi doiraning sathini oʻlchashni oʻrgating, – dedi.

– Qoʻlingga pargor⁴ olib doira chiz-da, uni toʻrtga boʻl...

Shogird uning aytganini qilib, bosh koʻtardi.

– Hosil boʻlgan uchburchaklarning asoslari egri chiziqlar-ku... – Ustod uning nima demoqchi boʻlganini anglab, bosh qashidi-da:

– Massohlar yer maydonini turli shakllarga boʻlib yuzasini taxminan oʻlchaydurlar, ammo doiraning sathini aniq belgilash yoʻlini bilmaydurlar, – dedi.

Kechqurun baqqol uy egasi bilan yolgʻiz qolganida:

– Oʻgʻlingizning zehni qilichdek oʻtkir, baʼzi savollarga javob topolmay qolayotirman, – dedi.

– Bilganlarimning hammasini oʻrgatdim. Kuni kecha: «Ulgʻayganingda massoh boʻlmoq istaysanmi?» – deb soʻrasam, «Yoʻq, tabib boʻlurman, ilm-u hikmat oʻrganurman», – deb aytdi. Shul kichik yoshdan nimaga intilishini, kim boʻlishini biladur! Ilohim umri uzoq boʻlsin, maqsudiga yetsin. Oʻgʻli uchun faxrlangan otasi xursandligini yashirish uchun gapni boshqa yoqqa burmoqchi boʻldi.

– Baʼzi yoshlar borki, ular boshqalardan qolmaslik uchun madrasaga kirib oʻqiydurlar. Tahsil koʻrmoqdan murod nima ekanligini, nimaga intilayotganlarini bilmaydurlar. Oqibatda ilmning gardini ham yuqtirmay, madrasadan quruq chiqadurlar.

– Ammo oʻgʻlingiz ular toifasidan emas. Husayn mening oʻrgatganlarim bilan cheklanib qolmay, kamol topmogʻi zarur. Unga fikri munavvar bir muallim topib qoʻydim.

– Kim ekan ul?

– Yaqinda Buxoroga kelib qolgan yosh olim Abu Abdullo Notiliy. Forobiyni oʻqib tushunadur-

---

⁴ Pargor – sirkul

gan, odobli, bilimdon yigit, – dedi Mahmud Massoh kulib, tavsiya qilayotgan muallimning fazilatlaridan zavqlangan kishidek.

– Mayli, boshlab keling, men gaplashib ko‘ray. Shu payt ko‘chada bolalar bilan quvlashib yurib qizarib ketgan Husayn mehmonxonaga kirib otasi bilan ustodiga salom berdi.

– O‘g‘lim juda sho‘x, o‘yinqaroq, – dedi Abdullo ibn Hasan tez-tez nafas olayotgan Husaynga qarab. – Bir daqiqa tinch turganini ko‘rmayman.

– Tani sog‘, serg‘ayrat bola-da! – dedi ustod zavqlanib. Keyin shogirdiga yuzlandi. – Qani, o‘g‘lim, yoninga kelib o‘ltir, ikki og‘iz gapimni eshit. Avvalo, shuni aytib qo‘yayki, senga boshqa muallim topib qo‘ydim, ertaga boshlab kelgayman. Uni hurmat qilib, darsiga diqqat bilan quloq sol. Endi nasihatimni eshit. Kishi to‘g‘ri yo‘l topgan bo‘lsa, bor kuchini sarf qilib, orqaga qaytmasligi, umid ipini yo‘qotmasligi kerak. Sen to‘g‘ri yo‘lga tushib olgansan, nimani xohlaganingni bilursan, o‘z kuchingga inonursan, olg‘a intilsang, inshooloh, o‘z maqsadingga yetgaysan!

– Aytganingiz kelsin! – deb yubordi hayajonga kelgan ota qaltiragan ovoz bilan.

II

Ertasiga kechqurun Mahmud Massoh baland bo‘yli, qomati kelishgan, ko‘rinishdan yoshga o‘xshasa ham sochlariga oq oralagan, ko‘zlari atrofini ajin bosgan bir odamni boshlab keldi.

– Abu Abdullo Notiliy, – dedi u salomlashganlaridan keyin yonidagi kishini ko‘rsatib. – Kecha bu kishi to‘g‘risida gapirgan edim.

– Xush kelibsiz, safo kelibsiz, juda xursandman, – dedi uy egasi ular bilan ko‘rishib. – Qani, ichkariga.

Mehmonxonaga kirib, yuzlariga fotiha tortganlaridan keyin oq yaktak kiygan, qizil belbog‘li yosh yigit kirib dasturxon yozdi, barkashda non, turli noz-ne‘matlar va uch kosa sharbat keltirib qo‘ydi. Mezbon non ushata turib yosh xizmatkorga:

– Husaynni chaqirib yubor, – dedi.

Birozdan keyin tortinchoqlikni bilmaydigan Husayn kattalardek eshikdan salom berib kelib, quyi-roqqa tiz cho‘kdi.

– Vaalaykum assalom, – Notiliy boshiga baxmal do‘ppi, egniga qisqa adras to‘n kiygan, ikki beti qip-qizil, novchagina, qirra burun yangi shogirdiga sinovchan nazar tashlab, uni o‘z yoniga chaqirdi. So‘ngra Husaynning otasiga yuzlanib dedi: – Men bul yigitchaning ta‘rifini eshitdim, o‘n yoshga to‘lmasdan Qur‘onni yodlab olib, keyin Iqlidus ta‘limoti bilan tanishibdur. Hammasidan xabar-dorman. Uning zehni ravshan ekanligi ko‘zlarida aks etib turadur. Agar ruxsat etsangiz, darsni hoziroq boshlab yuborsam.

Mezbon hayron bo‘lib, Massoh bilan ko‘z urishtirib oldi-da, keyin o‘zini qo‘lga olib:

– Mayli, biz ham dars eshitaylik, – dedi. Notiliy chaqqonlik bilan dasturxon ustidagi butun nonni sindirib, uning yoniga qo‘ydi-da, burdasini ko‘rsatib:

– Qaysi biri katta? – deb so‘radi. Ikkilanishni bilmaydigan Husayn dadillik bilan bir chekkasi ushatilgan nonni ko‘rsatib:

– Albatta, bu katta, – dedi, – bunisi kichik.

– Demak, har bir butun o‘z bo‘lagidan katta bo‘lar ekan. Boshqacha ta‘bir bilan aytsak, har narsaning bo‘lagi o‘sha narsadan kichik, – dedi

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/oz/asar/2003> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/2003> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/2003>